

Estudi del porc negre de Formentera

per Lucía Tascón Matos

Introducció

A Formentera es troba una reduïda població de porcs amb característiques ètniques diferenciades, fàcilment identificables per ésser de capa negra. Es tracta d'una població porcina primitiva, amb una morfologia poc evolucionada i poc modificada.

En la bibliografia s'han trobat nombroses referències del porcí de la denominada agrupació balear de raça negra (Aparicio, 1960 i Jaume, 1971) i de la raça porc negre mallorquí (Payeras, 1988; Payeras, 1991; i Payeras i Falconer, 1997). Però no s'han trobat estudis etnològics sobre el porcí de les altres illes.

La presència de caràcters ètnics que permeten diferenciar el porc negre de Formentera d'altres races, així com l'absència d'estudis i de publicacions específiques sobre aquest porcí, han motivat la realització del present treball.

Material i mètode

S'han estudiat els porcins majors de 12 mesos de 40 explotacions inscrites en el registre de la Direcció General d'Agricultura. A les esmentades explotacions s'han censat 4 mascles i 10 femelles, el morfotipus dels quals és característic del porc negre de Formentera. A partir de les característiques d'aquests animals s'ha establert un morfotipus per a aquesta població.

Per a la realització de les mesures zoomètriques s'han utilitzat la cinta mètrica i la romana.

Resultats i discussió

El porc negre de Formentera es caracteritza per ésser de perfil subcòncav, mida mitjana (eumètrics), formes allargades (longilini) i capa negra uniforme.

MORFOTIPUS

En aquesta població porcina s'ha observat un conjunt de carac-

terístiques comunes que es proposen com a base del morfotipus:

Cap: De mida mitjana, prim i de longitud moderada. La línia frontonasal és subcòncava. El morro és acuminat i la probòscide es projecta obliqua, de dalt a sota i de davant cap enrere. Orelles de mida mitjana i lleugerament caigudes.

Coll: Proporcionat. Papada de mida mitjana. A la base del coll generalment poden observar-se mamelles.

Tronc: Llarg. Línia dorsolumbar preferentment horitzontal. Gropa ampla, llarga i lleugerament inclinada. Pit ample, però la línia dorsoventral és poc profunda. La línia inferior abdominal generalment és poc caiguda, presentant un ventre recollit.

Genitals: Els mascles presenten testicles grans, subjectes i ben situats, i les femelles presenten una vulva ben desenvolupada.

Detall del cap d'un porc negre de Formentera de 3 anys.

Garri de porc negre de Formentera.

Extremitats: De longitud proporcionada amb el desenvolupament del cos i bons aploms. Esqueina ben unida al cos, i natges i cuixes musculoses.

Cua: De naixement alt, prima i enrotllada en espiral.

Pell: Gruixuda i forta. Capa de coloració que va del gris pissarra al negre; les peülles també són de coloració negra. Pelatge de color negre espès i fort.

Format i aparença: A l'any superen els 100 kg, i poden assolir els 250 als 3 anys. L'alçada a la creu és de 70 a 90 cm i el diàmetre longitudinal supera els 110 cm.

Origen i història

Hi ha referències de la presència del porcí domèstic a les illes Balears des del segon mil·lenni abans de Crist (Payeras i Falconer, 1997), però localitzat principalment a l'illa de Mallorca. Segons Costa (2000), l'economia del primer poblat estable de l'illa de Formentera es basava fonamentalment en la ramaderia d'oví i cabrum. En la història de Formentera són freqüents les referències a l'oví i cabrum, no així al porcí.

Segons Torrens (1947), determinades característiques del porc negre mallorquí estan fixades des de l'any 427. Contràriament, en relació amb el porc negre de Formentera, la falta d'informació no ens permet determinar-ne l'origen, ni l'inici de la seva presència a l'illa.

Les despoblacions que ha sofert Formentera al llarg de la història (Colomar, 2000) determinen que la influència de les poblacions primi-

tives del porcí sobre les característiques del porc negre de Formentera actual sigui més que dubtosa.

A partir de l'estudi de la història de l'illa de Formentera i dels caràcters morfològics del porc negre de Formentera s'estableix la hipòtesi de l'origen del porc negre de Formentera. Es relaciona amb els porcs introduïts pels eivissencs el segle XVIII, durant la repoblació de l'illa. Possiblement els eivissencs van introduir un reduït nombre de porcs de la denominada per Aparicio (1960) agrupació balear de raça negra. La reproducció endogàmica entre aquests exemplars i els que poguessin sobreviure a l'illa d'èpoques anteriors seria l'origen de l'actual porc negre de Formentera.

Sobre la base genètica del porc introduït pels eivissencs actuaria per una part la selecció realitzada pels ramaders de Formentera i d'altra banda el medi en el qual s'han desenvolupat.

En el procés d'evolució del porc negre de Formentera no pot descartar-se la influència del senglar, representant salvatge del *Sus escrofa ferus*; ja que en els anys setanta se'n va importar a Formentera un nombre reduït d'exemplars. La falta de control dels senglars i la seva ràpida reproducció va determinar la seva cria en estat salvatge, així com el cobriment de femelles de porc negre de Formentera. La influència del senglar pot observar-se al pelatge atapat i fort del porc negre de Formentera, així com a les orelles semicaigudes, a l'altitud de les extremitats i al ventre recollit.

Característiques diferencials amb el porc negre mallorquí

L'origen del porc negre mallorquí i el porc negre de Formentera possiblement sigui la denominada agrupació balear de raça negra, descrita per Aparicio el 1960, i la selecció i el medi en el qual s'han desenvolupat són els que han establert la diferenciació.

En primer lloc cal dir que es reconeix l'existència de dos morfotipus de porc negre mallorquí: el "cerrut" i el "mollar"; el primer es caracteritza per ésser de perfil més recte, amb més abundància de cerres, tonalitats més fosques i cos més allargat que el "mollar". El porc negre de Formentera presenta característiques més similars al porc negre mallorquí tipus "cerrut" que al "mollar".

En relació amb les característiques diferencials, cal dir que el porc negre de Formentera és més longilini i alt que el porc negre mallorquí. La capa del porc negre de Formentera és predominantment negra, de tonalitat intensa, apareixent la capa grisa pissarra només als garrins; contràriament, al porc negre mallorquí predomina la capa grisa pissarra.

Les orelles del porc negre de Formentera són de menor mida i menys caigudes que les del porc mallorquí: D'altra banda, la línia dorsolumbar en el porc negre de Formentera és generalment recta i en el mallorquí freqüentment és arquejada.

Finalment, cal destacar que el porc negre de Formentera presenta extremitats més allargades i el

ventre recollit; a diferència del mallorquí, que presenta extremitats més curtes i una línia externoabdominal corbada.

Explotació

Actualment, la cria del porc negre de Formentera és una activitat residual que realitzen dues explotacions. Els animals són criats en estabulació a causa de la falta de tancaments que puguin assegurar que no abandonin les tanques i, també, a l'edat de les persones que els cuiden, que limita les possibilitats de maneig.

Alimentació

La base de l'alimentació són subproductes de l'agricultura: tuberculs, figues, hortalisses, etc. L'administració de cereals o concentrats és excepcional, només durant algun breu període de temps.

Reproducció

La temporada de cobriment és del novembre al gener i del juny al juliol, amb naixements pel febrer i març o setembre i octubre.

En general hi ha dos parts cada any. El 70% de les femelles pareixen entre els 9 i els 12 mesos d'edat. El nombre de garrins per part és entre 8 i 10. Generalment no hi ha problemes de mortalitat perinatal i les truges són bones mares, els garrins mamen fins al mes de vida.

Aptituds i tipus de producció

El porc negre de Formentera es destina majoritàriament a l'engreixament familiar per a la matança d'autoconsum. No és

freqüent el destí dels garrins a comercialització per al seu consum com a porcella, pràctica comercial molt freqüent en el cas del porc negre mallorquí.

A Formentera continua el costum familiar d'engreixar un porc per fer matances casolanes. Les famílies que realitzen aquesta pràctica valoren positivament el porc negre de Formentera i n'adquireixen un exemplar cada any, que, en el cas dels mascles, és generalment castrat als 4 mesos.

Els animals són sacrificats a l'edat de 8 a 12 mesos, amb un pes viu de 100 a 140 kg, amb un rendiment en sobrassada del 50%.

Les famílies de Formentera realitzen les matances entre novembre i febrer. De les carns s'obtenen els tradicionals embotits de les illes: sobrassada, camaiot, botifarrons, etc.

Importància i problemàtica

Tan sols hi ha dues explotacions (can Domingo i ca n'Àngel Corda) que crien únicament porc negre de Formentera. En les visites realitzades s'han identificat quatre mascles i deu femelles, majors de 12 mesos, el morfotipus dels quals és característic del porc negre de Formentera.

A la vista de les dades anteriors i considerant l'edat avançada dels ramaders, la poca probabilitat d'incorporació de persones joves, la baixa rendibilitat de l'activitat ramadera i la competència del sector serveis per obtenir mà d'obra, la situació és crítica per a la continuïtat i la

conservació del porc negre de Formentera.

La importància de la conservació i el foment del porc negre de Formentera pot justificar-se des de tres aspectes:

-En primer lloc s'han de considerar els aspectes culturals, ja que les races animals són producte i reflex de les necessitats d'un moment donat de la societat i constitueixen part inherent de la seva història.

-En segon lloc, la conservació d'una raça contribueix al manteniment de la variabilitat genètica i permet, de cara al futur, comptar amb recursos que puguin ser interessants davant dels diferents aspectes de la producció porcina (noves patologies, noves races, etc.).

-En tercer lloc, per a la conservació i el foment de productes carnis tradicionals (sobrassada, camaiot, botifarró, etc.) és necessari disposar de matèries primeres amb característiques diferenciades que permetin d'elaborar productes tradicionals amb característiques organolèptiques pròpies.

Conclusió

Considerant els resultats obtinguts, el porc negre de Formentera pot definir-se com una població porcina de perfil subcòncav, de mitja mida (eumètrics), de formes allargades (longilinis) i capa negra uniforme. ■

Agraïments

Al Dr. Miquel Frau, la direcció del treball; i als ramaders de Formentera, la seva col·laboració desinteressada.

Bibliografia

- Aparicio (1960): *Zootècnia especial. Etnologia compendiada*. 4a edició. Impremta Moderna. Còrdova.
- Colomar, S. (2000): "Formentera: dels primers pobladors a la conquesta catalana". *Formentera, història i realitat*, 13-44. Ed. Universitat de les Illes Balears. Palma.
- Jaume, J. (1971): *La ramaderia balear*. Ed. Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Balears.
- Mari, J. (2000): "Formentera, segles XVI-XVIII". *Formentera: història i realitat*, 61-84. Ed. Universitat de les Illes Balears. Palma.
- Payeras, Ll. (1988): *El porc negre mallorquí. Els animals domèstics*

- de raça autòctona de Mallorca*, 63-74. Ed. Caixa de Balears "Sa Nos-tra". Palma.
- Payeras, Ll. (1991): *Porc negre. Races autòctones mallorquines*, 89-96. Ed. Hora Nova, S.A. Palma.
- Payeras, Ll. i Falconer, J. (1997): *Races autòctones de les Illes Balears*. Ed. Govern Balear. Palma.
- Prats, J. A. i Mari, E. (1999): *Geografia i història de Formentera*. Editorial Mediterrània. Eivissa.
- Torrens, A. (1947): *El porc negre mallorquí*. 1r Congrés Internacional de Zootècnia. Madrid.